

УДК 342.72

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.63>

ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОГО СВІТУ

Волкова Ю.Ф.

суддя Ковельського міськрайонного суду

Волинської області

e-mail: Volkovaiuliane@gmail.com

Волкова Ю.Ф. Гідність людини як найвища цінність в умовах глобалізаційного світу.

Сьогодні, коли ми говоримо про глобалізацію, ми бачимо, як на перетині двох епох обірвався зв'язок часів. Технології ХХ ст. народжували нове сприйняття життя, яке ставало інтенсивнішим, яскравішим, динамічнішим. Наукові відкриття та винаходи: телефон, телеграф, грамзапис, радіо, авіація, кіно – всі ці технічні новації змінили сутність людського буття. Водночас ХХ століття сприяло занепаду моральних цінностей, духовності людини, що часто призводило до соціальних суперечностей та конфліктів. В умовах глобального світу на ці трансформації впливають різні негативні фактори: тоталітарні режими, масові вбивства людей, расистські та нацистські ідеології, а також збудовані на них політичні системи, приниження людини, зневага загальнолюдських цінностей, а отже й заперечення людської гідності. Науковці пов'язують цей процес з руйнуванням людського в людині, з негативними змінами в духовному світі людини. Змінилася сама людина, переоцінювалися її цінності, але у людини немає вибору: вона повинна залишатися людиною, виявляючи свою гідність. В сучасних умовах глобалізаційних процесів для української правничої науки дослідження гідності людини є суттєвим викликом, оскільки необхідність її захисту закладена в один з основних принципів міжнародного права – поваги до прав людини. У статті розглянуто особливості впливу глобалізаційних процесів сьогодення на людину, її гідність та права. Розкрито зміст поняття «гідність» як найвищої соціальної цінності людини. Здійснено аналіз різних підходів до розуміння поняття «гідність людини». Основна увага зосереджується на моральних засадах розвитку людської особистості, в тому числі й у забезпеченні особистої гідності. Розкривається зміст положень Конституції України та міжнародних нормативних правових актів, у яких забезпечується право людської гідності. Визначено сутність гідності людини через її цінність у суспільстві як невід'ємної ознаки соціальної держави. Акцентовано увагу на тому, що право на повагу до гідності людини набуває у контексті соціальної держави особливого значення, оскільки є основою соціальних прав людини. Від практичної реалізації цих прав залежить забезпечення людині гідного рівня життя.

Ключові слова: глобалізаційні процеси, вплив на людину, моральні цінності, гідність людини, міжнародні стандарти, соціальна держава, гарантії, забезпечення гідності.

Volkova U.F. Human dignity as the highest value in the globalized world

Today, when we talk about globalization, we see how the connection of time has broken at the intersection of two eras. Technologies of the 20th century gave birth to a new perception of life, which became more intense, brighter, more dynamic. Scientific discoveries and inventions: telephone, telegraph, gramophone record, radio, aviation, cinema – all these technical innovations changed the essence of human existence. At the same time, the 20th century contributed to the decline of moral values and human spirituality, which often led to social contradictions and conflicts. In the conditions of the global world, these transformations are influenced by various negative factors: totalitarian regimes, mass murders of people, racist and Nazi ideologies, as well as political systems built on them, human humiliation, contempt for universal values, and therefore denial of human dignity. Scientists associate this process with the destruction of the human in a person, with negative changes in the spiritual world of a person. The person himself has changed, his values have been reevaluated, but a person has no choice: he must remain a person, showing his dignity. In the modern conditions of globalization processes, the study of human dignity is a significant challenge for Ukrainian jurisprudence, since the need to protect

it is embedded in one of the main principles of international law – respect for human rights. The article examines the peculiarities of the influence of today's globalization processes on a person, his dignity and rights. The meaning of the concept of "dignity" as the highest social value of a person is revealed. An analysis of various approaches to understanding the concept of "human dignity" was carried out. The main focus is on the moral foundations of the development of the human personality, including the provision of personal dignity. The content of the provisions of the Constitution of Ukraine and international normative legal acts, which ensure the right to human dignity, is disclosed. The essence of human dignity due to its value in society as an integral feature of the social state is defined. Attention is focused on the fact that the right to respect for human dignity acquires special importance in the context of the welfare state, as it is the basis of human social rights. Providing a person with a decent standard of living depends on the practical implementation of these rights.

Key words: globalization processes, impact on people, moral values, human dignity, international standards, social state, guarantees, ensuring dignity.

Постановка проблеми. У сучасному світі відбуваються кардинальні зміни політичного, суспільного, економічного устрою. Швидкість та глобалізм сучасних трансформацій впливають на традиційне людське буття і життєвий світ через трансформації не тільки у виробничих сферах, а й у соціально-побутових, суспільно-політичних та морально-етичних відносинах. У XXI столітті прискорився та ускладнився темп життя, змінилися соціокультурні взаємозв'язки між людьми, змінилися культурні пріоритети, поширились різноманітні прояви споживацтва, які сьогодні стають причинами складних соціокультурних, політико-економічних та екологічних проблем цивілізації. Відбувається злом старих форм життя, переоцінка цінностей та ідеалів, звичних переконань, пошук нових життєвих настанов і моделей поведінки [1]. Осмислення причин та витоків зміни цінностей призводить до перегляду поняття «гідність». На початку XXI століття проблема людської гідності стає предметом численних наукових розвідок та дискусій, де крізь призму людської гідності відбувається розуміння сенсу людського буття, його цінності, а також місце в ньому для свободи, справедливості та відповідальності.

Стан опрацювання проблематики дослідження. У науковій літературі трапляються неодноразові спроби розкрити поняття людської гідності. З-поміж українських науковців першопрохідцями у цій царині можна вважати В. Буткевича, С. Рабиновича, С. Добрянського, О. Гришук. А в переважній більшості наукових розробок, присвячених тлумаченню людської гідності як моральної та правової цінності, можна виокремити праці О. Бандури, М. Мельника, М. Костенка, П. Рабіновича, А. Олійника, О. Петришиної, Р. Стефанчука, В. Розвадовського, Е. Шукліної та ін.

Метою статті є з'ясування сутності та змісту гідності людини та визначення трансформації ціннісних орієнтирів людини за умов глобалізації.

Виклад матеріалу. Проблема гідності людини споконвіків у кожному історичному епоху привертала увагу людства. Сьогодні вона звучить ще актуальніше в умовах глобалізаційного світу через зміни сучасного соціуму, у тому числі й українського. Президентка Національної академії правових наук України О. В. Петришина зауважує, що «людська гідність є постійно змінюваним суспільним явищем. Вона склалась як відображення в свідомості людей того особливого місця, яке займає людина, а також як відображення її соціальної цінності. З одного боку, людська гідність втілює всі найкращі ціннісні здобутки людства, виражає рівень гуманістичного розвитку автономної людини як родової істоти. З іншого, людська гідність вчиняє прямий і безпосередній вплив на кожну людину, на її поведінку через базові цінності суспільства, формуючи її погляди на життя, особисту систему цінностей, ціннісні орієнтації і, таким чином, зумовлює та формує особисту гідність кожної людини» [2, с. 5]. Неусвідомлення цінності самої людини та її гідності призводить до значних негативних наслідків у правотворчій сфері, і, як наслідок, у сфері правозастосування. Оскільки від того, як виконуються закони, і залежить конкретний реальний вимір людській гідності. На превеликий жаль, українські можновладці не завжди переймаються питанням ефективності виконання законів, а тому у правозастосовчій практиці частими є випадки нехтування правами людини та людською гідністю», – наголошує проф. О.М. Омельчук [2, с. 6]. Отже, можемо стверджувати, що тільки тоді можна досягти найбільш повного забезпечення гідності особи, коли всі органи держави будуть керуватися принципом поваги прав і свобод людини. Певні міжнародні стандарти прав людини, запроваджені у сферу правозастосування України, є основним питанням їх гарантування і реалізація на національному рівні.

Виходячи з положень міжнародних правових актів, «глобалізація прав людини» визначається як багатогранна категорія, що виражає прагнення світової спільноти у глобальному світі до утвердження принципів людської гідності, забезпечення поваги до всіх міжнародно визнаних прав людини та основних свобод. Узгодженість дій світової спільноти є двигуном гуманістичного розвитку людства, незважаючи на кардинально різні умови утвердження ідей уніфікації прав людини, всі вони за умови узгодженості, тобто плідної праці кожного, стають реальністю» [3].

Преамбула Загальної декларації прав людини 1948 р. визнає, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах, а Преамбула Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року закріпила, що саме людська гідність є джерелом прав людини й тому нерозривно пов'язана з ними. У Преамбулі Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права відзначається, що «права, проголошені в пакті, впливають з властивої людській особі гідності, а ідеал людської особи, вільної від страху та нужди, можна здійснити лише за наявності таких умов, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами» [4]. З цього випливає, що людська гідність, яка згадується в Преамбулах міжнародно-правових актів, є базовою категорією, яка закладена в один з основних принципів міжнародного права – поваги до прав людини.

Поняття «людська гідність» використовується демократичними державами як одна із характеристик конституційного устрою держави. Держави погодили і закріпили на юридичному рівні багато нових принципів і норм, які визначають права людини та людську гідність як невід'ємну ознаку людини, котра необхідна для її вільного розвитку в суспільстві та державі, як міру можливої поведінки, що забезпечена правовими та іншими соціальними явищами, а також як засіб подолання загрози існуванню людства. У законодавстві України, зокрема у ст. 3 Конституції України, одними з найвищих соціальних цінностей визнано честь і гідність людини. Положеннями ст. 21 Конституції визначається, що «всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах». У всіх документах гідність розглядається як притаманна кожній людині властивість, яка складає основу прав і свобод людини. Все це свідчить про те, що питання людської гідності набули міжнародного та міжнаціонального характеру. Світове співтовариство почало формулювати певні міжнародні стандарти і вимоги до держав, що пов'язані із забезпеченням мінімальних гарантій гідного існування та розвитку людини в будь-якому суспільстві. Забезпечення прав і свобод людини, як найвищої гуманістичної цінності, є показником досягнутого суспільством і державою рівня цивілізованості.

Аналізуючи міжнародно-правові акти та законодавство України, ми дійшли висновку про те, що законодавець не надає визначення «гідність», «людська гідність», що призводить до плуралізму його розуміння. Проте існує чимало наукових підходів до розуміння поняття та сутності людської гідності. Н.В. Марущак вважає, що гідність – «моральна якість людини, яка відображає її унікальну, неперевершену цінність» [5, с. 228]. Гідність – це «моральна якість людини, яка полягає в незмінній внутрішній самооцінці людиною своєї індивідуальної цінності, власних якостей та здібностей, а також усвідомленні людиною свого значення для суспільства і держави» [6, с. 182]. С.Б. Жданенко зазначає, що «поняттям «гідність» визначається ставлення людини до самої себе та суспільства до неї як визнаної цінності. Цим поняттям позначається сукупність уявлень про самоцінність особи, її соціальну рівність з іншими людьми, за допомогою яких визначають конкретну міру суспільної цінності людини. Уявлення про гідність виконують функцію регулятора людської поведінки: за будь-якої ситуації людина мусить поводитися так, аби не втратити свого «обличчя» [7, с. 245]. П. Рабінович вказує, що гідність людини – це її достоїнство, тобто цінність людини як такої, самої по собі (самоцінність) – незалежно від будь-яких її біологічних чи соціальних властивостей. Із цього випливає й засада рівності всіх людей з огляду на їх гідність. Вчений наголошує, що гідність – це моральна риса, яка відображає унікальну природу людини. Від народження кожної людини її гідність є однаковою – рівною – з гідністю всіх інших людей [8, с. 29]. В.І. Розвадовський пропонує наступне визначення: «Гідність – це універсальне природне право, що захищає всі інші права і свободи будь-якої особи, забезпечує належне ставлення до неї з боку органів державної влади, інших публічних і приватних осіб. По суті, це право людини, що не знає меж. Тому його не можна прирівнювати ні до фундаментальних прав людини, ні до її основоположних свобод, хоча вони й співіснують та взаємодіють між собою» [9, с. 260].

О.В. Грищук вважає, що «гідність виконує важливу соціальну функцію – вона відображає не лише ті якості, що становлять гідність людини в даний момент, тобто якою вона є зараз, але й

формує ідеальний образ людини, тобто виражає, якою вона має бути. Саме ця функція гідності розкривається у співвідношенні гідність людини – людська гідність, коли, з одного боку, гідність кожної конкретної людини є джерелом формування ідеалу – людської гідності, а з іншого – цей ідеал впливає на кожну людину, стимулюючи її прагнення особистісного розвитку і росту, орієнтуючись на цей ідеал [10, с. 227]. Проте не існує такого суспільства, де б усі його учасники поділяли одні й ті самі цінності, маючи однакові цілі, та спільно йшли до єдиної мети... Нерівні умови життя, можливості, нерівномірний розподіл матеріальних і духовних ресурсів для кожної людини в суспільстві призводить до трансформації цінностей. Всі хочуть мати максимальне благо, проте далеко не кожен готовий працювати задля того блага. Людське існування не може бути постійно гармонійним, оскільки часто виникають суперечки між людьми, а коли такі суперечки посилюються, то виникають конфлікти, у результаті яких відбуваються зміни у системі відносин і цінностей. Для того, щоб іти в ногу з часом, людині доводиться постійно пристосовуватися, формуючи при цьому нові форми взаємодії та типи своєї поведінки. Ті, хто не здатен адаптуватися до нових глобальних змін сучасності, піддаються дезорганізації, що призводить до втрати людиною відчуття своєї цінності та гідності вільної людини між вільних людей або до здатності певною мірою протистояти тим життєвим колізіям, які заважають розвитку, самореалізації, самоствердженню людини [11, с. 70].

Науковцями доведено, що гідність людини завжди має конкретного носія, це гідність кожного із нас окремо, враховуючи наші ментальні, духовні особливості, світогляд, рівень моральності. Стівен Пінкер – автор книги «The Stuff of Thought» відзначає: «Ми читаємо, що рабство та деградація морально невірні, тому що вони порушують людську гідність. Але ми також читаємо, що ніщо, що ви можете зробити з людиною, включаючи її поневолення та приниження, не може забрати її гідність. Ми читаємо, що гідність відображає досконалість, прагнення та совість, так що лише деякі люди досягають цього завдяки зусиллям та характеру. Ми також читаємо, що кожен, незалежно від того, наскільки лінивий, злий чи розумово відсталий, має повну гідність» [12].

У ХХІ столітті відбувається повернення до засад духовності. Людина починає займати особливе місце в природному світі і розкривати свою сутність через комплекс біологічних, соціальних та духовних характеристик і лише в їх гармонійному поєднанні. Однією з базових характеристик нинішнього суспільства є формування нової людини, трансформації людських цінностей під впливом глобалізації. Глобалізаційні процеси, що характеризують сучасний етап суспільного розвитку, гостро поставили питання про систему цінностей, зумовили відповідні трансформації як соціальних відносин, так і внутрішнього світу людини [13, с. 184].

Сьогодні формується новий «тип соціальності», коли моральне право об'єднується із юридичним правом, оскільки людська гідність є не лише висхідним моральним принципом, а й джерелом прав людини, цінністю у праві, що складає фундамент демократичного правопорядку держави. Як зазначає німецький філософ права Юрген Хабермас: *«Людська гідність відіграє роль сейсмографа, який показує, з чого утворюється демократичний правопорядок, а саме ті права, якими члени політичної спільноти наділяють самі себе, якщо вони поважають одне одного як вільних та рівних осіб. Гарантія цих прав людини спонукає осіб, як суб'єктів рівних прав, вимагати поваги до їхньої людської гідності ... людська гідність створює «портал», через який рівноправна (егалітарна) та універсалістська сутність моральності імпортована у право. Ідея людської гідності є концептуальною суттю, яка поєднує моральність рівної поваги до будь-кого з позитивним правом і демократичною правотворчістю у такий спосіб, що їхня взаємодія може дати початок політичному порядку, який базується на правах людини»* [14, с. 17].

Серед дослідників висловлюються думки, що людська гідність є одним із принципів соціальної держави. Так, В.М. Якубенко переконаний, що головною метою соціальної держави є гарантування людської гідності у всій її багатоаспектності, а тому саме «принцип людської гідності слід вважати визначальним. Цей принцип є найабстрактнішим виразом решти принципів соціальної держави, тому що тільки соціальна держава веде до утвердження людської гідності в повному обсязі». Ще раз хочеться констатувати, що саме соціальна держава, всі її принципи по суті спрямовані на досягнення головної мети, головної цінності – гідності людини. На сьогодні, на жаль, держава свою увагу зосереджує на соціальній політиці матеріальної підтримки малозабезпечених. І все це, як вважає В. М. Якубенко, призводить до того, що за формальними ознаками Україна більш тяжіє до моделі держави соціального добробуту, тобто насамперед прагне підняти рівень життя найбідніших до середнього рівня. При цьому автор особливо наголошує, що в да-

ному аспекті велике значення має забезпечення гідного рівня існування людини [15, с. 11]. Такий підхід у XXI столітті є неідеальним. Професор І.С. Пирога зауважує: «Гідним» може бути лише життя, а не існування. Гідне життя людини об'єднують з якістю життя.... Безперечно, для повноцінного життя людині потрібен матеріальний достаток, без якого вона не зможе себе реалізувати. Однак не слід замінювати гідне життя людини високим рівнем матеріального достатку. Гідний рівень життя людини, з точки зору стандартів сучасного суспільства, передбачає достатній рівень матеріального забезпечення громадян, досягнутий ними самими, зберігаючи при цьому почуття власної гідності і враховуючи сформовані в суспільстві правові та моральні норми» [16, с. 60].

Таким чином, потрібно виходити з того, що глобалізація завжди руйнує традиційні системи соціальної підтримки матеріально залежного населення (інвалідів, літніх, безробітних, біженців, сиріт, дітей, позбавлених піклування та ін.), мало що даючи натомість. За цих умов соціальна держава повинна адаптуватися до викликів глобалізації, пристосувати до них свої програми, забезпечивши кожному громадянину гідні умови життя, рівні можливості для кожного, усіх груп і прошарків суспільства, не обмежуючись підтримкою знедолених. Ми переконані, що в умовах процесу економічної глобалізації саме цінності людини повинні бути поставлені в центрі уваги. Це надзвичайно важливо задля недопущення декларативності конституційного принципу і базової цінності держави – гідності людини. На думку Р.О. Стефанчука, ідея людської гідності як високої цінності, незалежно від соціального призначення особи, визначає «моральну цінність та суспільну значимість особистості та усвідомлення нею цієї значимості» [17, с. 10].

Висновок. Отже, багатогранність людської гідності як цінності конкретної особистості спонукають до постійного пошуку її суті. Будучи ірраціональною, гідність не піддається логічному осмисленню, визначенню чи встановленню обмежень, оскільки не може існувати кордонів для людської природи. Саме з цієї причини питання поваги, збереження та захисту людської гідності має лягати в основу будь-якої правової держави і знаходити відображення у здійсненні нею своїх функцій. Гідність об'єктивно притаманна кожній людині, але відчуття людиною себе як цінності (почуття власної гідності) з'являється лише за певних умов, створення яких є основним обов'язком держави щодо людини. Гідний рівень життя як право людини знаходить своє відображення в Конституції України і міжнародних актах, що стали частиною українського законодавства. Це право одержує вищий юридичний захист і підлягає розробленню і уточненню в інших галузях права.

Список використаних джерел:

1. Приймак Б.І. Концепції зміни цінностей в сучасних умовах. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/196239133.pdf#page=136>.
2. Петришина О. В. *Вітальне слово. Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 жовтня 2018 року)*. Хмельницький, 2018. 412 с.
3. The Global Risks Report 2020. World Economic Forum. URL: <http://reports.weforum.org>.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
5. Марущак Н.В. Право особи на повагу до гідності: міжнародноправовий аспект. *Міжнародний юридичний вісник Національного університету державної податкової служби України*. 2015. Вип. 1 (2). С. 228–233.
6. Недибалюк В.Д. Конституційне право людини на повагу до його гідності: поняття, зміст і його місце в системі прав людини. *Держава і право*. 2012. Вип. 58. С. 181–187.
7. Жданенко С.Б. Гідність та честь особистості як цілісне підґрунтя правового виховання. *Вісник національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого*. 2011. № 10. С. 244–246.
8. Рабінович П.М. Право людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків: Право, 1997. 64 с.
9. Розвадовський В. І. Людська гідність як конституційна цінність та принцип правової держави. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави: збірник тез наук.-практ. конф.* Хмельницький, 2018. С. 259–266.
10. Гришук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми. Київ: Атіка, 2007. 432 с.

11. Панасенко Г.С. Сучасна взаємодія людини та суспільства в умовах глобального розвитку: національні інтереси. *Вісник ХНУ імені Каразіна*. 2019. Вип. 9. С. 67–74.
12. Pinker S. The Stupidity of Dignity. The New Republic Published. 2008. URL: http://www.tnr.com/story_print.html?id=d8731cf4-e87b-4d88-b7e7-f5059cd0bfbf.
13. Костенко М.Т. Гідність людини в умовах формування інформаційного простору. *Філософські обрії*. 2019. № 42. С. 184. URL: <http://philosobr.pnpu.edu.ua/article/view/202401/202282>.
14. Шукліна Е. Розуміння людської гідності: виклики сучасних реалій. *Людська гідність у праві Німеччини, Польщі та України: матеріали міжнародного науково-практичного-семінару*. Київ, 2016. С. 17–26.
15. Якубенко В.М. Принципи соціальної держави: стан і перспективи їх реалізації в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*. Київ, 2005. 21 с.
16. Пирога І.С. Право людини на гідний рівень життя. *Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (22 червня 2021 р.)*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. 268 с.
17. Стефанчук Р.О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві. Київ: Науковий світ, 2001. С. 10.
18. Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітично-порівняльне право*. №3/2022. С. 301–310.
19. Белов Д.М. Белова М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні та нормативні основи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 74. С. 85–90.